

EL REGISTRE REIAL CANCELLERIA 495 DE L'ARXIU GENERAL DEL REGNE DE VALÈNCIA. ESTUDI I EDICIÓ: CONCLUSIONS

RAMON BALDAQUÍ ESCANDELL

Ha estat objecte de la nostra tesi doctoral l'estudi paleogràfic i diplomàtic, i l'edició, del registre número 495 de la secció Reial Cancelleria de l'arxiu Regne de València, el qual l'hem triat per la importància que, com a font per a la història valenciana, té la documentació que recull, d'una tipologia força variada i amb un espectre cronològic que va des del 1237 fins al 1495. Aquesta importància historiogràfica ha estat reconeguda almenys des dels temps del cronista del regne fra Bartomeu Ribelles, a les darreries del segle XVIII i inici del XIX, qui ja va servir-se del registre 495 per als seus estudis històrics.¹

D'aleshores ençà, encara que molts historiadors han utilitzat el registre 495 com a font per als seus treballs,² la dificultat que comporta el maneig dels seus 784 folis coberts amb una escriptura cursiva força apretada ha estat motiu que no s'haja pogut explotar a fons, i n'aconsellava l'edició i l'estudi diplomàtic. En aquestes circumstàncies, ens paregué el més convenient l'edició diplomàtica —en el sentit que dóna a aquest terme Ettore Falconi—,³ ja que el registre 495 ha estat sempre considerat com un manuscrit més que no pas com una sèrie documental.

El registre Reial Cancelleria 495 de l'arxiu del Regne de València és un volum de 782 folis escrits, més dos en blanc, on es recull la documentació produïda per l'ordre de Ferran el Catòlic perquè els senyors valencians que posseïren l'alta jurisdicció i el mer imperi comparegueren en terme de deu dies davant el governador i el batlle general de València per a mostrar els títols justificatius de llurs possessions, amb la intenció d'examinar la forma i condicions en què s'havien alienat les esmentades jurisdiccions, per tal de procedir a la seua redempció, tornant-les al reial patrimoni. Aquesta documentació fou reunida entre el 23 de maig de 1493 i el 30 de maig de 1495 i pren forma de procés judicial.⁴ Comprèn les actes de la presentació, el 23 de maig de 1493,

1. Antoni FURIÓ, «Introducció», a: Bartolomé RIBELLES, *Examen histórico-crítico del señorío, jurisdicción y derecho a reducirse a la real corona de la insigne villa de Sueca, reproducción del manuscrito del 1814 amb una noticia de l'autor i l'obra per Antoni Furió*, Sueca: 1983, p. 19 i 25, Enric Guinot Rodríguez, *Cartes de poblament medievals valencianes*, València: 1991, p. 10-12.

2. Com ara Ambrosio Huici Miranda, qui va editar tres dels sis documents de Jaume I que s'hi contenen (Ambrosio HUICI MIRANDA i Maria Desamparados CABANES PECOURT, *Documentos de Jaime I de Aragón*, València-Saragossa: 1976-1982 (en curs), vol. I, p. 36-37; vol. II, p. 18-19; vol. III, p. 47-48), o Enric Guinot, intentant establir un mapa del règim senyorial al País Valencià a darreries de l'Edat Mitjana (Enric GUINOT RODRÍGUEZ, «Senyoriu i reialenc al País Valencià a les darreries de l'època medieval», a: *Lluís de Santàngel i el seu temps*, Congrés Internacional, València, 5 al 8 d'octubre 1987, València: 1992, p. 183-204).

3. Ettore Falconi, *L'edizione diplomatica del documento e del manoscritto*, Parma: 1984, p. 6-8.

4. Com a referències, cfr. Pere Jeroni TARAÇONA, *Institucions dels furs y privilegis del Regne de Valencia, eo summari e repertori de aquells, autor micer Pere Hieroni Taraçona, doctor en drets, conseller de la sacra catholica real magestat del rey don Phelip nostre señor, y per la mateixa magestat assessor ordinari en la governació del Regne de València della Xixonxa*, València: 1580 (ed. fac. València: s. a.), p. 241-247. Teresa CANET APARISI (ed), *Pràctica y orde judiciari de les causes civils de contenciosa jurisdicció*, València: 1984, p. 11-17.

al governador, al batlle general i a l'advocat fiscal de València, d'unes *lletres closes* datades a Madrid, el 14 de maig del mateix any, amb les ordres reials de sol·licitar dels senyors que posseïren l'alta jurisdicció criminal i el mer imperi a les seues terres del Regne de València, que presentessin, en el terme de deu dies, els títols d'aitals possessions; hom adjuntava les instruccions per a procedir en aquesta demanda amb els fonaments jurídics i els precedents del cas, el model de la *ceda* que havia de presentar-se als senyors i les llistes dels que havien d'ésser convocats a mostrar llurs títols.⁵ Més endavant, en data indeterminada que cal plaçar cap al setembre de 1494, el rei va trametre una nova relació de senyors que havien de ser citats.⁶

Aquesta última actuació provocà una viva reacció del braç militar de València, que va instar un procés davant del governador i del batlle general, al·legant ser contrafur tal petició:⁷ les actes d'aquest procés també són contingudes al registre 495. Però l'engròs de la seua documentació està constituït per les actes de les diverses compareixences dels nobles citats o bé (més freqüentment) dels seus procuradors, amb les còpies dels documents que mostren i amb els escrits d'al·legacions, on en forma gairebé unànime argumenten no estar obligats a fer tal demostració perquè els furs de València prohibeixen aquestes peticions, tot fent alhora *ferma de dret* i protestant per tal que no siguin perjudicats en els seus drets.⁸

Les queixes del braç militar de València, que havien estat desestimades per les autoritats regnícoles, varen ser escoltades pel monarca, qui el 5 de novembre de 1494 trametia una provisió i una «lletra closa» al governador i al batlle general, desautoritzant en la pràctica la seua actuació, en acceptar les queixes del síndic del braç militar, traslladar al seu consell el coneixement de la causa seguida i ordenar que es prorrogara sense límit el termini atorgat per a mostrar els títols sol·licitats. Malgrat tot, la investigació no va aturar-se, encara que el seu ritme quedà tan alentit que pràcticament va finir per consumpció.⁹ Així doncs, la finalitat inicial de redimir les jurisdiccions alienades quedava pràcticament en suspens, encara que és possible que la intenció del rei Catòlic fos tan sols de sotmetre una noblesa rebel.¹⁰

5. RAMON BALDAQUÍ ESCANDELL, *El registro Real Cancilleria 495 del archivo general del reino de Valencia. Estudio y edición*, Alacant: 1994, doc. número 150.

6. RAMON BALDAQUÍ, *El registro, op. cit.*, p. 48-55.

7. RAMON BALDAQUÍ, *El registro, op. cit.*, doc. 208.

8. Els fonaments d'aquests al·legacions són: *FORI regni Valentiae, impressi imperiali cum privilegio Montissoni concessio*, València: 1547-1548 (Ed. fac. València: 1990) llibre III, rúbrica XIII, furs VI, IX, XX, XXIII, XXV i llibre VII, rúbrica I, fur XI. Lluís ALANYA, *Aureum opus regalium privilegiorum civitatis et regni Valentiae*, València: 1515 (Ed. fac. amb índex per Mª Desamparados Cabanes Pecourt, València: 1972) Petri Primi, privilegi XXII i Alfons Primi, privilegi VI. Vegeu també Eugenio CISCAR PALLARÉS, «La 'Ferma de dret' en el derecho foral valenciano», *Anuario de Historia del Derecho Español* (en endavant, *AHDE*), LXII, 1992, p. 327-354.

9. RAMON BALDAQUÍ, *El registro, op. cit.*, p. 55-59, 75-82. Els documents en Arxiu del Regne de València, secció Real Cancilleria, registre 137, folis CCIIIr-CCIIIv.

10. Ja en oposar-se a l'actuació antiforal del governador Lluís Despuig en el parlament de 1483, contrariant els desitjos reials, la noblesa havia provocat una altra petició de títols com la que ara ens ocupa. En 1493, forta la monarquia després de la Guerra de Granada, el rei cercà de consolidar novament la seua autoritat en el regne, imposant com a «lloctinent general e visrey» a Joan de Lanuça, amb poders extraordinaris i en contra d'allò legislat a les corts de 1488: en forma semblant a com ho havia intentat sense èxit deu anys abans la petició de títols cercaria, doncs, com a objectiu principal, sotmetre els nobles insubmissos a la voluntat real. Sobre aquests temes, veg. Ernest BELENGUER CEBRIÀ, «Precisiones sobre los comienzos del virreinato en Valencia durante la época del rey Católico», *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*, vol. III, València: 1976, p. 52-53. Manuel DUALDE SERRANO, «La misión moralizadora del lugarteniente general Juan de Lanuza en el Reino de Valencia», a *Estudios de Edad Media en la Corona de Aragón*, vol. 5, Saragossa: 1952, p. 475-482.

La pretensió del rei Ferran, que els senyors mostressin els seus títols per a procedir a la redempció de les jurisdiccions, comptava amb nombrosos precedents. El progrés de l'autoritat exercida pels sobirans als seus estats havia provocat, a darreries de l'edat mitjana, una «irremeiable decadència de les justícies privades en profit de la justícia de l'Estat que, per tot arreu, es reforça».¹¹ Això es manifestava especialment en el fet que la monarquia havia reeixit a obligar els senyors a vincular a les concessions reials l'exercici de la jurisdicció, segons el principi enunciat el 1449 per Alfons el Magnànim:

Sine enim titulo in regaliis contra principem nulla possessio adquiri potest, ut non possit de facto interrumpi quemadmodum de facto usurpata est.¹²

En aquesta línia, ja el rei Jaume I havia declarat en els Furs de València que els béns seents del regne «al començament [...] foren de nostra senyoria»¹³ i que les «justicie personales inmediate sint meri imperii et princeps non debeat eas nec possit ad aliquos transferre»,¹⁴ i havia reeixit a imposar aquests principis en la contenció amb el vescomte de Cardona.¹⁵ La seua generalització, però, es farà progressivament, a partir dels juraments d'unió dels regnes i d'annexió a la Corona de llocs determinats, iniciats per Alfons el Liberal i Jaume el Just i als quals, des d'Alfons el Benigne, s'afegeix el de no alienar peces del reial patrimoni llevat de casos extrems.¹⁶ La imparabile disminució del patrimoni féu que les condicions imposades per a aquestes egressions fossin d'un rigor creixent des del regnat de Pere el Cerimoniós, el qual va obligar-se que les alienacions patrimonials es feren tan sols temporals i amb consentiment de les Corts del regne.¹⁷

A partir d'aquests principis els reis d'Aragó, auxiliats pels juristes, aconseguiren d'imposar una sèrie de principis que configuraven el patrimoni reial com una propietat privilegiada: com a principis jurídics, la limitació temporal de les alienacions dels béns patrimonials, en les quals sempre s'ha d'entendre interposat un pacte de retrovenda implícit. I el monopoli de les justícies de sang que, tot i que poden cedir-se, sempre hauran de tenir origen en concessions reials. Com a conseqüència d'aquests principis els reis poden sempre procedir al reconeixement del patrimoni alienat (ja mitjançant l'examen dels documents servats als seus arxius, ja obligant els posseïdors de béns patrimonials a mostrar els títols) i a recuperar aquests béns fins i tot en contra de la voluntat dels seus detenedors: l'objectiu preferent serà la redempció de les jurisdiccions alienades

11. Guy FOUROQUIN, *Señorío y feudalismo en la Edad Media*, Madrid: 1977, p. 313.

12. Lluís ALANYA, *Aureum opus regalium privilegiorum civitatis et regni Valenciae*, València: 1515 (Ed. fac. amb index per Mª Desamparados Cabanes Pecourt, València: 1972), Alfonsi Tertii, privilegi LIII.

13. *FORI regni Valenciae, impressi imperiali cum privilegio Montissoni concessio*, València: 1547-1548 (Ed. fac. València: 1990), llibre III, rúbrica V, fur VI.

14. *FORI regni Valentiae, op. cit.*, llibre IX, rúbrica XII, fur XV.

15. Jerónimo ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, (edició preparada per Ángel Canellas) Saragossa: 1967-1986, llibre III, capítol LXXXVIII (vol. I, p. 717-719).

16. Per a aquesta qüestió és fonamental l'obra de Vicente BRANCHAT, *Tratado de los derechos y regalías que corresponden al real patrimonio en el Reyno de Valencia, y de la jurisdicción del intendente como subrogado en lugar del antiguo bayle general*, València: 1784-1786 (Ed. fac. València: 1990), vol. I, p. 16-18. Exemples i casos concrets en cita Jerónimo ZURITA, *Anales, op. cit.*, llibre VII, capítol V (ed. cit. p. 315-317). També vegeu Mª Teresa FERRER i MALLOL, «El patrimoni reial i la redempció dels senyorius jurisdiccional en els estats catalano-aragonesos a la fi del segle XIV», *Anuario de Estudios Medievales*, 7, 1970-1971, p. 355.

17. Vicente BRANCHAT, *Tratado, op. cit.*, vol. I, p. 23-27, 56. Lluís ALANYA, *Aureum opus, op. cit.*, Petri Secundi, privilegis XI i XXXII. Per al context europeu, Mª TERESA FERRER i MALLOL, *El patrimoni reial, op. cit.*, p. 356.

la qual, al seu interès econòmic, uneix la significació política de comportar un augment indubtable de l'autoritat efectiva dels reis sobre el territori.

Tots aquest principis ja els trobem consolidats amb els darrers reis del casal de Barcelona,¹⁸ però tan sols amb Alfons el Magnànim tingueren una formulació legal unitària, en la pragmàtica de 15 de maig de 1447.¹⁹ I així mateix, també els reis de la dinastia catalana havien fet diverses peticions de títols a senyors laics i eclesiàstics,²⁰ però fou també el Magnànim qui organitzà les majors enquestes documentals, en 1446 dirigida a tots els senyors de València en general, continuada després a Catalunya,²¹ i en 1448 als eclesiàstics valencians.²²

Així doncs, el rei Ferran II comptava amb importants precedents i fonaments de dret que, com ens mostra la documentació,²³ coneixia bé; a més a més, ja hem vist com el 16 de juliol de 1483 el mateix sobirà havia ordenat al batlle general de València demanar als nobles del regne els títols acreditatius de les jurisdiccions que exercien; el 1491 i a Aragó també es féu una petició semblant.²⁴

La documentació del registre 495 recull, doncs, les actes del procés de petició de títols (la tradició documental de les quals és, bé en forma d'originals en el sentit clàssic, bé d'originals-minuta)²⁵ i els documents presentats pels senyors citats, que són gairebé sempre còpies simples. La causa d'açò rau en el fet que els documents originals es presentaren juntament amb les còpies, per tal de compulsar-les,²⁶ i perquè la inclusió d'aquestes còpies a les actes del procés els atorgava caràcter de còpia autèntica, com si haguessin estat insinuades en una cort judicial.

18. Ramon BALDAQUÍ, *El registro*, op. cit., p. 18-29. Vicente BRANCHAT, *Tratado*, op. cit., vol. II, p. 54-60, 73-75. M. Teresa FERRER i MALLOL, *El patrimoni reial*, op. cit., passim. *FORI regni Valentiae*, op. cit., llibre IV, rúbrica XIX, furs XXXII i XXXIII. Federico UDINA MARTORELL, *Guia histórica y descriptiva del archivo de la Corona de Aragón*, Madrid: 1986, p. 38-39, 110.

19. Vicente BRANCHAT, *Tratado*, op. cit., vol. I, p. 43-65 i vol. II, p. 153-158. Mª Desamparados CABANES PECOURT, «El 'Llibre Negre' del general del Reino de Valencia», *Ligarzas*, 2, 1970, p. 167.

20. Són exemples: Jaume el Conqueridor (Jerónimo ZURITA, *Anales*, op. cit., llibre III, cap. LXXXVIII), Pere el Cerimoniós (Vicente BRANCHAT, *Tratado*, op. cit., vol. II, p. 54-57; *CATÁLOGO de la exposición de derecho histórico del reino de Valencia*, València: 1955, p. 275, núm. 954), Joan el Caçador i Martí l'Humà (Mª Teresa FERRER i MALLOL, *El patrimoni reial*, op. cit., p. 386-387).

21. Santiago SOBREQÜÉS i VIDAL, «Política remensa de Alfonso el Magnánimo en los últimos años de su reinado». *Anuario del Instituto de Estudios Gerundenses*, XIV, 1960, p. 123-127.

22. M. Desamparados CABANES PECOURT, *Los monasterios valencianos. Su economía en el siglo xv*, València: 1974, vol. I, p. 21-24 i vol. II, p. 9-10. Eliseo VIDAL BERTRAN, «Política patrimonial de Fernando I y Alfonso V en el Reino de Valencia», *IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, Mallorca, 25 setembre-2 octubre 1955, *Actas y comunicaciones*, Mallorca: 1959, vol. I, p. 499-500.

23. Ramon BALDAQUÍ ESCANDELL, *El registro*, op. cit., p. 48-45 i doc. 150. Els fonaments de dret al·legats pel rei són: *FORI regni Valentiae*, op. cit., llibre IV, rúbrica XIX, furs XXXII a XXXIV. Luis ALANYA, *Aureum opus*, op. cit. Petri Secundi, privilegis XI i XXXIII i Alfonsi Tertii, privilegis V i VI; hom esmenta també altres disposicions difícilment identificables, però que pensem que podrien ser les contingudes en els folis 1 a 5 del registre número 687, secció Reial Cancelleria, de l'arxiu del Regne de València.

24. Atanasio SINUÉS RUIZ-ANTONIO UBIETO ARTETA, *El patrimonio real en Aragón durante la Edad Media. Índice de los documentos contenidos en el 'Liber Patrimonii Regii Aragoniae' del Archivo de la Corona de Aragón*, Saragossa: 1986, p. 119-120. Federico UDINA MARTORELL, *Guia*, op. cit., p. 44.

25. Alain DE BOUARD, *Manuel de Diplomatie Française et Pontificale*, vol. I, París: 1929, p. 95-100. Paulius RABIKAUSKAS, *Diplomatica generalis, (Praelectionum lineamenta)*, Roma: 1976, p. 68.

26. Com testimonien les notes de comprovació, fetes segons el procediment notarial, que trobem al registre 495. Sobre la forma d'aquestes notes, cfr. Mª Teresa FERRER i MALLOL, «La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes», *Estudios históricos y documentos de los archivos de protocolos*, IV, 1974, p. 82-85, 101-102. Ramon BALDAQUÍ ESCANDELL, *El registro*, op. cit., p. 324-326. Eduardo GONZALEZ HURTEBISE, *Guia histórico-descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón en Barcelona*, Madrid: 1920, p. 14-15.

Pel que fa al suport, és un paper que mostra unes filigranes de les quals trobem paral·lels en repertoris trets d'arxius valencians i datades, en general, a les dues dècades finals del segle xv i que, en un nombre important de casos ofereixen, com a referències cronològiques, els anys 1493-1495.²⁷ Bona part del registre 495 es troba escrit sobre un paper sense filigrana, de mala qualitat, que suposem que és de producció local.

Pel que fa a la forma del registre, el trobem constituït per vuitanta-cinc quaderns que van des del simple bifoli o *singulion* fins al quadern de vint-i-cinc bifolis, distribuïts en tal manera que l'acta de la compareixença d'algun posseïdor de jurisdiccions davant el governador i el batlle general, juntament amb la documentació acreditativa que mostra, ocupa un o més quaderns sencers. Aquesta correspondència explica no tan sols la diversa extensió dels quaderns del llibre, sinó també la distribució de les filigranes, els salts en el text que es troben, produïts per errors en la relligadura, i la distribució de les planes en blanc, sempre a la fi dels quaderns.

L'estudi de la tradició documental, la diversitat en la mida dels quaderns, les diferències en la qualitat del paper, la varietat de les filigranes i la distribució dels fulls en blanc ens porten a creure que ens trobem davant de la documentació original produïda pel procés que ens ocupa i que el registre 495 de l'arxiu del Regne de València constituïria originalment un lligall, el qual seria relligat el 1806 per disposició de l'arxiver Pere Blasco —com indica una nota en el full de guarda—²⁸ i seria també cap a aquesta època quan va donar-se-li la foliació que presenta, feta amb tinta i amb grafies d'aquell temps. En la relligadura es respectaria la unitat arxivística original, cosa que explica la corpulència del llibre, i es faria amb la finalitat d'utilitzar més còmodament una documentació que els nombrosos plets sobre jurisdiccions i drets senyorials que es donaren al País Valencià cap a la fi de l'Antic Règim hauria fet de consulta freqüent.²⁹

Quant a l'escriptura del llibre, llevat d'un exemple aïllat i molt breu de «gòtica notular», és humanística en tota la seua extensió, amb exemples d'«humanística corrent», d'«humanística cursiva» i d'«humanística cancelleresca».³⁰ Malgrat això, les escriptures del registre 495 mostren encara la supervivència de certes formes gòtiques que es resisteixen a desaparèixer: així la *d* uncial, la *s* de forma sigmàtica en posició final de paraula i l'aparició esporàdica de la *g* gòtica,

27. M. LUISA CABANES CATALÀ, «Las filigranas del archivo histórico municipal de Elche (Siglos xiv, xv, xvi y xvii)», *Festa d'Elig*, 34, 1982, p. 39-50; Mª LUISA CABANES CATALÀ, Mª MILAGROS CÀRCEL ORTÍ i M^a del Carmen YAGO ANDRÉS, «El archivo de la colegiata de Játiva y sus filigranas», *Ligarzas*, 6, 1974, p. 5-120. Josepa CORTES ESCRIVÀ, «Filigranes medievals de l'arxiu municipal de Sueca», *Quaderns de Sueca*, V, juny 1984, p. 9-47. JOSÉ MARIA DOÑATE SEBASTIÀ, «Filigranas del archivo municipal de Villarreal», *Ligarzas*, 5, 1973, p. 111-244. Juan LÓPEZ PLA i María Josefa MARTÍN CREGO, «Filigranas del archivo municipal de Castellón de la Plana (Manuales de Consells)», *Ligarzas*, 5, 1973, p. 7-110. JOSÉ SÁNCHEZ REAL i Jesús E. HERNÁNDEZ SANCHÍS, «Las filigranas medievales del archivo municipal de Alcira», *Al-Gezira. Revista d'estudis històrics*, Ribera Alta, 6, 1990, p. 145-202.

28. Ramon BALDAQUÍ ESCANDELL, *El registro*, op. cit., p. 98-104.

29. Manuel ARDIT LUCAS, *Revolución liberal y reuuelta campesina. Un ensayo sobre la desintegración del régimen feudal en el País Valenciano*, Esplugues de Llobregat: 1977, p. 41-51. Antonio GIL OLCINA, *La propiedad señorial en tierras valencianas*, València: 1979, p. 65-69 i 125-127. El mateix arxiver Blasco utilitzà el registre 495 per fornir de documents les parts que intervenien en el plet sobre reversió a la corona del senyoriu de Llombai: cfr. Ramon BALDAQUÍ ESCANDELL, *El registro*, op. cit., p. 8 (notícia que ens va ser facilitada per la doctora Elia Gozálviz Esteve). I amb aquesta finalitat va utilitzar-lo fra Bartomeu Ribelles.

30. Segons les nomenclatures de Giulio BATELLI, «Nomenclature des écritures humanistiques», *Nomenclature des écritures livresques du ixe au xve siècle. Premier colloque international de Paléographie Latine, Paris, 28-30 avril 1953*, París: 1954, p. 35-45. Observacions en Ramon BALDAQUÍ ESCANDELL, *El registro*, op. cit., p. 252-255.

enllaçant amb la lletra següent pel tret superior del cap, a l'alfabet minúscul. I també de les formes minúscules de mòdul engrandit, fent funció de majúscules, d'*H*, *N* i *V*, d'arrel goticista, i les formes gòtiques d'*S* i *T* en l'alfabet majúscul;³¹ trobem també unes realitzacions braquigràfiques clarament vinculables als usos documentals.³² Aquests caràcters, així com l'aspecte general de l'escriptura, són parangonables als que observem en diferents exemples d'escriptures humanístiques, datables entre 1438-1528 i procedents tant de la cancelleria catalano-aragonesa com de terres catalanes i valencianes, que es corresponen als models propis d'aquesta escriptura anteriors al triomf de la «ítalica cancelleresca» i de la «bastarda». Aquesta cronologia es restringeix si ens referim a exemples procedents de la pràctica notarial o de les oficines perifèriques de l'administració, i llavors queda limitada als anys entre la segona meitat del segle xv i el primer quart del xvi.³³

Per tant, cal concloure el caràcter transicional de les escriptures que trobem al registre 495 de l'arxiu del Regne de València, amb caràcters paral·lels als que ofereixen una àmplia sèrie de tipus a cavall entre els segles xv i xvi, circumstància potenciada per la gran quantitat de realitzacions de l'escriptura que trobem en l'esmentat registre, on poden identificar-se fins a cinquanta «mans» diferents.³⁴ Aquesta abundància de realitzacions i la datació transicional que cal atribuir-los creiem que corrobora la datació i l'origen que proposem per al llibre.

Finalment, des del punt de vista de la Diplomàtica, tot posant l'accent en la *forma* del document, com a objecte d'estudi d'aquesta ciència, ens hem decidit a utilitzar els criteris classificatoris emprats per l'escola de la Universitat de Sevilla, car creiem que les classificacions més tradicionals de la documentació catalano-aragonesa no consideren de forma satisfactòria tots els tipus documentals eixits de les oficines cancelleresques i també trobem molts documents que no poden ser còmodament inclosos en aquestes classificacions.³⁵

31. Fenòmens paral·lels detecta Mª Luisa CABANES CATALÀ, «Las fuentes documentales y la escritura», *Historia de la provincia de Alicante*, vol. III, Múrcia: 1985, p. 487-491. Vegeu també Mª Luz MANDINGORRA LLAVATA, «La escritura humanística en Valencia. Su introducción y difusión en el siglo xv», *Estudis castellanencs*, 3, 1986, passim.

32. Josefina i María Dolores MATEU IBARS, *Colección paleográfica de la Corona de Aragón. Siglos ix a xviii*, vol. I, Barcelona: 1991, p. 1023-1025 i 1076-1077. Agustín MIRALLES CARLO, *Tratado de paleografía española*, Madrid, 31983, vol. I, p. 204, 243-246.

33. Termes de comparació: Mª Luisa CABANES CATALÀ, *Las fuentes documentales*, op. cit., alfabet números 8, 9, 19 a 26. Mª Luz MANDINGORRA LLAVATA, *La escritura humanística*, op. cit., làmines VI, VII, IX, X, XI, XIV, XVIII, XIX. Josefina i María Dolores MATEU IBARS, *Colección*, op. cit., làmines 222b, 223, 225, 248, 250, 254, 263a, 267, 268, 270, 274, 289, 290, 295, 296, 297. Agustín MIRALLES CARLO, *Tratado*, op. cit., làmines 335 a 340, 345, 428 a 431. Àngel CANELLAS LÓPEZ, *Exempla scripturarum latinorum in usum scholarum. Pars altera*, Saragossa: 1974, làm. LXXII, LXXIV, LXXXI, LXXXIII, LXXXIV, LXXXVII, LXXXVIII, XCII, XCIII.

34. Ramon BALDAQUÍ ESCANDELL, *El registro*, op. cit., p. 255-316.

35. Les principals classificacions són les de Antonio Cristino FLORIANO CUMBREÑO, *Curso general de Paleografía y Paleografía y Diplomática española*. (Con un apéndice de diplomática pontificia), Oviedo: 1946, p. 566-572. Francisco SEVILLANO COLOM, «Apuntes para el estudio de la cancellería de Pedro IV el Ceremonioso», *AHDE*, XX (1950), p. 204-219. Francesco Cesare CASULA, *Il documento regio nella Sardegna aragonese*. Pàdua: 1973, p. 71-75, 89-101. José TRENCHS ODENA i Antonio María ARAGÓ CABAÑAS, *Folia Parisiensia. I. Las cancellerías de la Corona de Aragón y Mallorca desde Jaime I a la muerte de Juan II*, Saragossa: 1983, p. 22, 30-31, 45-46, 61-62, 72, 76, 80. Àngel CANELLAS LÓPEZ, «Las cancellerías catalano-aragonesas. Estado de la cuestión», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* (en endavant *BSCC*), LVIII, 3 (1982), p. 362-363, 366-367, 370-372, 376-378, 380-382. Per a regnats particulars, Antonio María ARAGÓ CABAÑAS i José TRENCHS ODENA, «Notas para una tipología documental de Jaime I», *X Congreso de Historia de la Corona de Aragón. Jaime I y su época. Comunicaciones*, 3, 4 i 5. Saragossa: 1982, p. 353-361. Excel·leix sobre totes les classificacions suara ressenyades la de Mª Desamparados CABANES PECOURT, «Particularidades diplomáticas de la cancellería de Alfonso el Magnánimo», *Anales de la Universidad de Alicante. Historia medieval*, 1, (1982), p. 169-180.

Aquests criteris parteixen de distingir entre documents redactats en forma subjectiva o declarativa i en forma objectiva o narrativa i, a l'interior de cadascun d'aquests grups, fer distincions d'acord amb la qualitat de l'autor de l'acte jurídic. Encara, dins d'aquests grups, hom pot aplicar subdivisions considerant els mitjans de validació emprats en els documents, l'inici del tenor documental i el negoci jurídic que s'hi conté. La conjunció d'aquests factors permet establir una classificació distingint entre documents «solemnes» (documents validats amb subscripció i segell o tan sols amb subscripció, que normalment es relacionen amb un major desenvolupament del discurs diplomàtic) i «no solemnes» (documents tan sols segellats, amb el discurs diplomàtic més simple), i establint subdivisions dins de cadascuna d'aquestes classes. Tots aquest criteris són aplicables fonamentalment als documents redactats en forma subjectiva, més que no pas als redactats en forma objectiva, ja que les característiques d'aquests últims fan que no en resulten definitoris.³⁶

No creiem adequat inserir ací la classificació dels 233 documents continguts al registre 495, molt extensa, i ens limitarem a exposar tan sols les conclusions a què hem arribat. I en primer lloc, i pel que fa als documents reials (que són els atorgats pels reis, reines i infants de la casa reial, emanats, doncs, de la cancelleria reial o de cancelleries més o menys vinculades amb aquella) que són els que ofereixen major entitat i varietat tipològica de la nostra col·lecció, tots es refereixen a relacions entre persones (no en trobem cap que incloga disposicions d'abast general) i estan redactats segons un model derivat de l'epístola clàssica,³⁷ el qual, en la forma més desenvolupada, respon al model següent: invocació, notificació, intitució, preàmbul, exposició, disposició, endreça (inclosa entre els termes de la disposició), clàusules sancionadores, corroboració, datació, subscripció de l'autor, enumeració de testimonis, subscripció de cancelleria de l'escrivà de manament o secretari reial.

Aquesta estructura podem referir-la a tots els exemples documentals que trobem en aquest apartat, i apareix més o menys desenvolupada segons la solemnitat que hom vol conferir a cadascun dels documents. La variació és menor al protocol i a l'escatocol³⁸ i fonamentalment afecta el nombre d'elements que els componen (encara que l'ordre en què apareixen és fix), més que no pas a la seua formulació. És major al text, entre els elements del qual trobem que l'expressió de la notificació —sempre universal— i el preàmbul ofereixen també un reduït marge de variació dins d'una tònica general d'austeritat; a la resta dels elements del text hom pot observar variacions, especialment pel que toca a les *clàusules adicionals*³⁹ i al nombre i ordre de les

36. Cfr. per a una exposició detallada, M^a del Carmen ÁLVAREZ MÁRQUEZ, *La baronia de la conca d'Odena*, Barcelona: 1990, p. 24-36. Manuel ROMERO TALLAFIGO, *La cancelleria de los condes de Prades y Ribagorza*, Saragossa: 1990, p. 91-145. Pilar OSTOS SALCEDO, «Documentación del vizcondado de Vilamur en el archivo ducal de Medinaceli», *Historia, instituciones, documentos*, 8, (1981), p. 267-324. Remetem als quadres classificatoris que ofereixen aquests autors.

37. Es tracta d'un fenomen general: cfr. el que diu per exemple Auguste DUMAS, «La Diplomatie et la forme des actes», *Le Moyen Age*, III, XLII (1932), p. 19.

38. Com és norma general: vegeu les observacions d'Alain DE BOUARD, *Manuel de Diplomatie*, op. cit., vol. I, p. 255-256. Auguste DUMAS, «Étude sur le classement des formes des actes», *Le Moyen Age*, IV, XLIII (1933), p. 91-92. Luis NÚÑEZ CONTRERAS, «Concepto de documento», *Archivística. Estudios básicos*, Sevilla: 21983, p. 39-44. Arthur GIRY, *Manuel de Diplomatie*, París: 1898, p. 528.

39. Sobre el concepte de «clàusules adicionals», *vid.* Comisión Internationale de Diplomatie: «Vocabulaire international de la Diplomatie», *Folia Caesaraugustana. 1. Diplomatica et Sigillographica. Travaux préliminaires de la Comisión Internationale de Diplomatie et de la Comisión Internationale de Sigillographie*, Saragossa: 1984, p. 137.

cláusules de sanció, les quals cal relacionar amb l'ordenament jurídic on s'emmarquen els diferents assumptes tractats als documents: en forma que per a negocis jurídics d'un mateix tipus, la variació és escassa. El darrer lloc al text l'ocupen sempre la clàusula injuntiva del tipus anomenat de «manament a oficials»⁴⁰ i la corroboració, les quals, però, no apareixen sistemàticament.

Pel que fa a l'endrea, va inclosa habitualment entre els elements de la disposició formant una estructura retòrica que ja fou detectada per Floriano Cumbreño, qui va anomenar-la «locució d'atorgament»⁴¹ als exemples on apareix més desenvolupada, consta d'adverbi il·latiu, clàusula instrumental, fórmula d'espontaneïtat, clàusula vinculant, verbs dispositius, endrea i indicació de l'objecte de la disposició.

Finalment, creiem poder afirmar que no existeix relació directa entre el negoci jurídic en si i la forma diplomàtica més o menys solemne del document,⁴² sinó que hom pot relacionar més directament la solemnitat diplomàtica amb la importància econòmica o social del negoci documentat a cadascun dels instruments.

Totes les característiques suara observades podem veure-les ja als documents del rei Jaume I,⁴³ encara que, a la col·lecció que estudiem no els trobarem totalment desenvolupats fins als documents de Jaume II,⁴⁴ a l'època del qual s'introdueix la clàusula de corroboració als documents de la cancelleria.⁴⁵ Però, a partir del regnat de Pere el Cerimoniós i segons creiem, des de la dècada de 1350, tot conservant l'esquema anteriorment indicat, observem a través de la col·lecció de documents que estudiem que dins del grup dels documents solemnes subscrits i segellats va dibuixant-se un sistema documental que trobarem sistemàticament desenvolupat amb Joan I i que consta fonamentalment de dos tipus d'instruments:

a) un primer tipus de documents solemnes, iniciats per la invocació, per la notificació o per la intitulació pronominal (és a dir, precedida d'un pronom), que presenten l'escatocol complet en la forma ja indicada, augmentat amb la signatura règia (que trobarem esporàdicament als documents del Cerimoniós i sistemàticament des de Joan I), amb la data i els elements de validació ja enumerats.

b) un segon grup de documents de solemnitat més reduïda, començant sempre per la intitulació pronominal, amb l'escatocol compost tan sols per la data i la signatura reial com a únic element de validació.⁴⁶ Tant l'un com l'altre tipus documenten negocis jurídics semblants: confirmacions, donacions, etc.; però el segon tipus sembla reservar-se per a negocis de menys significació social i importància econòmica.

40. Segons la nomenclatura que li donaren Antonio María ARAGÓ CABAÑAS i José TRENCHS ODENA, *Notas para una tipología documental de Jaime I*, op. cit., p. 361. Cfr. Antonio CRISTINO FLORIANO CUMBREÑO, *Curso general*, op. cit., p. 569.

41. Antonio CRISTINO FLORIANO CUMBREÑO, *Curso general*, op. cit., p. 569.

42. Cfr. el que afirma M^a del Carmen ÁLVAREZ MÁRQUEZ, *La baronía*, op. cit., p. 29.

43. Ramon BALDAQUÍ ESCANDELL, *El registro*, op. cit., documents 1 a 6.

44. Ramon BALDAQUÍ ESCANDELL, *El registro*, op. cit., documents 7, 8, 9, 14, 15, 16.

45. Com ja va observar Ángel CANELLAS LÓPEZ, *Las cancellerías catalano-aragonesas*, op. cit., p. 372. Ramon BALDAQUÍ ESCANDELL, *El registro*, op. cit., document 9.

46. Les diferències que ofereixen ambdós grups serien aproximadament les mateixes que observa entre els privilegis i les provisions eixits de la cancelleria d'Alfons el Magnànim, Mª Desamparados CABANES PECOURT, *Particularidades diplomáticas*, op. cit., p. 172-174.

Juntament amb aquesta alternança en la forma dels documents solemnes observem, des de l'època del Cerimoniós, altres novetats, com ara l'alternança en la ubicació de la corroboració, que trobem ja al lloc que ocupava tradicionalment des de Jaume II, com una clàusula independent immediatament abans de la data, ja fent cos amb la subscripció reial i a continuació d'aquesta. La indicació dels anys del regnat a la datació. I la signatura règia que, tot i que apareix a la cancelleria des de Jaume II,⁴⁷ no la trobem en forma significativa fins a l'època del rei Cerimoniós. Des de Joan I, en els documents amb l'escatocol complet va tancant la subscripció reial, mentre que en els documents en què l'escatocol està compost únicament per la datació i la signatura reial, ocupa el lloc tradicional de la *recognitio*, tancant el cos d'escriptura.⁴⁸ Totes aquestes observacions vénen confirmades per la comparació amb altres col·leccions documentals, les quals, però, no permeten precisions majors.

Quant als documents intitulsats per reines i per infants reials,⁴⁹ encara que redactats en bona mesura per escrivans vinculats a la cancelleria reial,⁵⁰ ofereixen una varietat formal que, de vegades, els distancia considerablement del model fins ara estudiat. En aquest grup destaca l'abundància de subscripcions confirmatives dels reis, destinades a garantir la validesa dels documents emesos per reines i infants i la fermesa dels actes jurídics que s'hi contenen.⁵¹

La resta dels documents redactats en forma declarativa contenen en tots els casos vendes i àpoques, a més d'una carta de població, i encara que són atorgats ja per nobles, ja per simples particulars, no ofereixen diferències substancials de forma en funció de l'atorgant, sinó tan sols del negoci jurídic que s'hi documenta, car es tracta en tots els casos de documents notariais, redactats per notaris dotats de *fides publica* i autoritzats amb la seua subscripció, segons les normes i les formes pròpies del document notarial.⁵²

Hom pot observar una gran semblança formal pel que fa a l'esquema general i al desenvolupament del text entre els documents reials i no reials. I pel que fa a això, cal fer esment de la forta influència del notariat sobre la cancelleria reial catalano-aragonesa, ja posada en relleu als treballs de José Trenchs Odena i Antonio María Aragón,⁵³ María Desamparados Cabanes i Ramon Ferrer,⁵⁴ i Honorio García,⁵⁵ i que els documents recollits al registre que estudiem posen de manifest,

47. Àngel CANELLAS LÓPEZ, *Las cancellerías catalano-aragonesas*, *op. cit.*, p. 372. Malgrat tot, no la trobem als documents copiats al registre 495 fins a l'època que indiquem.

48. A tall d'exemple, Ramon BALDAQUÍ ESCANDELL, *El registre*, *op. cit.*, documents 59, 61, 63, 64, 65, 81 (primer tipus) i 58, 82 (tan solament amb signatura). Altres diferències, com ara el canvi d'estil a la datació i les variacions en l'expressió de domini en la intitulació, que ja han estat estudiades per altres autors, no són indicatives de variacions en el sistema documental de la cancelleria, per la qual cosa no les indiquem.

49. Ramon BALDAQUÍ ESCANDELL, *El registro*, *op. cit.*, documents números 18, 58, 88, 90, 95, 96, 97, 103, 108, 113, 114, 117, 118, 123.

50. Ramon BALDAQUÍ ESCANDELL, *El registro*, *op. cit.*, p. 730-731, 754-755, 761, 776, 789-790, 791 i documents 18, 56, 88, 90, 95-97, 103.

51. Ramon BALDAQUÍ ESCANDELL, *El registro*, *op. cit.*, documents números 18, 88, 90, 95, 97, 103.

52. Ramon BALDAQUÍ ESCANDELL, *El registro*, *op. cit.*, documents números 11, 12, 13, 45, 50, 76, 77, 98, 99, 105, 146, 147 (nobles); 60, 67, 136 (particulars).

53. Antonio María ARAGÓ CABANAS i José TRENCHS ODENA, «Los registros de la cancellería de la Corona de Aragón (Jaime I y Pedro III) y los registros pontificios», *Annali della scuola speciale per archivisti e bibliotecari dell'università di Roma*, XII, 1-2 (1972), p. 26-39.

54. Mª Desamparados CABANES PECOURT i Ramon FERRER NAVARRO, *Llibre del repartiment del Regne de València. Edición, estudio preliminar e índices por...* Saragossa: 1979, vol. I, p. 17-23; vol. II, p. 10-13.

55. Honorio GARCÍA GARCÍA, «El 'Libre del Repartiment' y la práctica notarial de su tiempo», *BSCC*, XXV (1949), p. 493-499.

fonamentalment pel que fa als procediments de *reparatio scripturae* emprats a la cancelleria, que són d'origen notarial i els mateixos que, per a aquest fi, utilitzaven els notaris de València i Catalunya i preceptuaven les *Observantiarum Regni Aragonum* compilades per Martín Díez d'Aux,⁵⁶ i també d'atorgament de còpies certificades per la cancelleria, ja siguin autoritzades pel rei o no, i on s'utilitzen els mateixos sistemes que seguïen els notaris per al lliurament de còpies, ja foren autoritzades pels magistrats públics —justícies, veguers, batlles— o no.⁵⁷ Aquesta circumstància i la necessitat d'observar l'ordenament jurídic vigent fan que, per a negocis semblants, les clàusules que configuren el dispositiu als documents reials i als no reials siguin les mateixes i redactades en forma similar.

Ara bé, els documents atorgats pels reis distingeixen el seu tenor per l'ús de certes fórmules distintives que trobem tant al text com al protocol i a l'escatocol. Al text, es tracta de la presència de la clàusula injuntiva del tipus de «manament a oficials» i de corroboració que, per aquest ordre, van sempre tancant el text i immediatament abans de la subscripció i que, potser perquè reflecteixen funcions pròpies de persones dotades d'autoritat i de facultat certificadora respecte del contingut dels documents eixits de la seua autoritat, manquen als documents no reials. És també característic dels documents reials la presència, en alguns documents especialment solemnes, del preàmbul, element que, en general, manca als documents particulars de la Corona d'Aragó (llevat del cas dels testaments) des de la segona meitat del segle XIII.⁵⁸

Quant al protocol i a l'escatocol, aquests caràcters propis els trobem, dins del protocol, a la intitulació, que ofereix als documents reials una formulació característica, amb l'ús del plural majestàtic, fórmula de dret diví, títols i expressió dels dominis. I també a l'endreça, que es distingeix pel tractament que hom dóna a la *persona salutata*.⁵⁹

A l'escatocol, la peculiaritat dels documents reials rau fonamentalment en: a) l'expressió dels anys del regnat a la data (encara que tan sols des de mitjans de la dècada de 1350), b) la subscripció reial, amb al seua forma particular, semblant a la intitulació i el *signum regis* peculiar dels reis aragonesos des de Pere el Catòlic,⁶⁰ més la presència eventual de la corroboració i la signatura, c) l'enumeració dels testimonis i d) la subscripció de cancelleria de l'escrivà de

56. RAMON BALDAQUÍ ESCANDELL, *El registro*, op. cit., p. 549-550, 915-916. Mª Teresa FERRER I MALLOL, *La redacció de l'instrument notarial*, op. cit., p. 102-103. JOSÉ BONO HUERTAS, *Historia del derecho notarial español*, vol. I-1, Madrid, p. 289, 333. PASCUAL SAVALL Y DRONDA i SANTIAGO PENEN Y DEBESA, *Fueros, observancias y actos de corte del Reino de Aragón*, Saragossa: 1866 (Ed. fac. Saragossa: 1991), *Observantiarum*, llibre II, títol «De fide instrumentorum», observació XX.

57. RAMON BALDAQUÍ ESCANDELL, *El registro*, op. cit., p. 897-900 i documents números 19, 101, 149. Mª Teresa FERRER I MALLOL, *La redacció del document notarial*, op. cit., p. 101-102.

58. Cfr. Mª Desamparados CABANES PECOURT, «El documento particular navarro-aragonés en la época de Jaime I», *X Congreso de Historia de la Corona de Aragón. Jaime I y su época*, Comunicaciones, 3, 4 i 5, Saragossa: 1982, p. 412, 418. Mª Milagros CÁRCEL ORTÍ, «Estudio del documento particular en Cataluña, Mallorca y Valencia durante el reinado de Jaime I», en *X Congreso de Historia de la Corona de Aragón. Jaime I y su época*, Comunicaciones, 3, 4 i 5, Saragossa: 1982, p. 424, 428, 431.

59. En la forma que especifica Pere el Cerimoniós. *Ordenacions fetes per lo molt alt senyor en Pere terç, rey d'Aragó, sobre lo regiment de tots los officials de la sua cort*, Barcelona: 1850, p. 197-208 («De la manera de scriure lletres a diverses persones»).

60. Josefina i María Dolores MATEU IBARS, «El 'signum regis' desde Alfonso II a Pedro IV de Aragón», *Mélanges offerts à René Crozet*, vol. II, Poitiers: 1966, p. 1159-1160.

manament, protonotari o secretari, segons una fórmula pròpia que, bé que inspirada en la forma de la clausura notarial, pren caràcters individualitzats.⁶¹

Els aspectes peculiars que distingeixen el document reial del no reial al protocol i a l'escatocol són precisament aquells que vénen regulats a les *Ordenacions* de Pere el Cerimoniós, que en aquests punts són observades amb cura. Però, malauradament, d'aquestes indicacions i de totes les altres que ens forneixen les esmentades *Ordenacions* no ens és possible establir una tipologia documental articulada i coherent, que tingui les condicions necessàries de funcionalitat.

No obstant això, els documents reials amb l'escatocol compost tan sols per la signatura règia i la data, que trobem a la nostra col·lecció des de Joan I endavant, no tan sols es distancien d'allò preceptuat a les *Ordenacions*, sinó també del que establia la pràctica notarial i la pròpia organització de la cancelleria, ja que no porten la subscripció de l'escrivà de manament, secretari o protonotari que, als documents reials, pren la funció de la clausura notarial fins i tot a efectes de validació.⁶²

Finalment, és també característica pròpia del document reial, reglada en part per les *Ordenacions* del Cerimoniós⁶³ i en part per altres disposicions o pels usos de la cancelleria, la presència de les notes de cancelleria que testimonien la regularitat dels tràmits d'expedició del document, a les quals els actuals estudis de diplomàtica atorguen gran importància.⁶⁴ Són la *recognitio*, les *visa* del tresorer i del proconservador general (aquesta generalitzada en forma regular des del 1447),⁶⁵ la consignació de la *iussio*, la indicació d'haver-se fet constar al rei el contingut del document que estableix gràcies o donacions afectant el reial patrimoni i l'ordre d'expedició, i la indicació, des de Pere el Cerimoniós, del registre (sèrie, nombre del volum i des de l'època dels Trastàmars, de vegades fins i tot el full) on es va copiar el document, i la consignació de la *registrata*. Aquests elements són exclusius del document reial i ofereixen formes característiques que ens donen un lloc de primera importància en la crítica diplomàtica.

Pel que fa als documents redactats en forma objectiva o narrativa, els hem classificat segons els negocis jurídics que documenten. Creiem però que és d'utilitat aplicar en aquest grup la divisió que apunta Auguste Dumas,⁶⁶ el qual distingia entre «documents descriptius» i «documents narratius». Els primers tenen per finalitat constatar l'estat de certs objectes corporis en un moment determinat i ofereixen un formulari regular, ja que tals descripcions es feien segons normes establertes pel dret.⁶⁷ estarien en aquest cas les *còpies certificades* i la *reparació d'un document*

61. Que són els establerts per Pere el Cerimoniós, *Ordenacions, op. cit.*, p. 117-118, 208-211 («Dels scrivans de manament de la nostra scrivania» i «De la manera de sagellar ab sagell de cera e ab bu la»).

62. Així ho demostra M^a del Carmen ÀLVAREZ MÁRQUEZ, «Las ordenanzas de Pedro IV: teoría y práctica en el sellado de documentos de la cancellería catalano-aragonesa», *Actas del Primer Coloquio de Sigilografía, Madrid, 2 al 4 de abril de 1987*, Madrid: 1990, p. 110-111.

63. Pere el Cerimoniós, *Ordenacions, op. cit.*, p. 109-119 («Del Canceller», «Del Vicecanceller», «Del ofici del Prothonotari tinent los segells», «Dels scrivans de manament de la nostra scrivania»).

64. Vid. l'opinió de Robert-Henry BAUTIER, «Propositions méthodologiques pour la Diplomatique du Bas Moyen Age et des débuts des temps modernes», *Chartres, sceaux et chancelleries*, vol. I, París: 1990, p. 38-42.

65. Alan RYDER, *El Reino de Nápoles en la época de Alfonso el Magnánimo*, València: 1987, p. 242-243.

66. Auguste DUMAS, *Étude sur le classement, op. cit.*, V, XLIV (1934), p. 35-39.

67. Auguste DUMAS, *Étude sur le classement, op. cit.*, p. 37.

perdut que trobem al registre 495, les quals mostren una forma clarament tipificada i regulada per l'ordenament jurídic i la pràctica notarial.

Els «documents narratius» (que són a la nostra col·lecció una *permuta*, dues *actes de presa de possessió*, una *sentència*, dues *subhastes* i una munió d'*actes processals*) són aquells la finalitat dels quals és relatar un esdeveniment o sèrie d'ells que originen drets i obligacions, i ofereixen com a caràcter principal la seua varietat, ja que «Chacun de ces actes est soumis a des règles particulières qui en déterminent le cadre formel». ⁶⁸ L'observació dels que trobem al registre 495, objecte del nostre estudi, ens demostra la fluidesa d'aquesta mena de documents, els quals, tot i que solen trobar-se encapçalats per la data i encara que poden relacionar-se entre si aquells que testimonien actes de natura semblant, trobem que aquesta similitud no origina una identitat de formulari d'uns a altres documents, car no dóna lloc a la redacció de clàusules o «phrases toutes faites» (en l'expressió d'Auguste Dumas), ja que aquests documents no originen actes de tipus jurídic, sinó que els preparen o simplement relaten *a posteriori* les accions que sí que donaren lloc a relacions jurídiques. Així doncs, per la seua finalitat, no donen lloc a una redacció *per formulas*, sinó a semblances genèriques en la seua estructura, derivades únicament de l'observança d'una normativa jurídica en els fets que relaten i segons l'objecte que aquells fets persegueixen.

68. Auguste DUMAS, *Étude sur le classement*, op. cit., p. 39.